

วาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ : มุมมองใหม่ในการวิจัย ทางภาษาไทย

Critical Discourse Analysis : A New Perspective on Thai Language Research

วรพงศ์ ไชยฤกษ์¹
Worapong Chairerk

บทคัดย่อ

บทความเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความหมายและองค์ประกอบของแนวคิดวาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์เพื่อการประยุกต์ใช้ในงานวิจัยทางภาษาไทย ผลการศึกษาพบว่าวาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ (Critical Discourse Analysis หรือ CDA) เป็นการศึกษาการเชื่อมโยงระหว่างการใช้ภาษากับบริบททางสังคมวัฒนธรรม ซึ่ง CDA สามารถใช้ศึกษาได้หลายประเด็น เช่น อำนาจ การครอบงำ อุดมการณ์ ความไม่เท่าเทียมกัน ชนชั้นทางสังคม เพศสภาพหรือเพศภาวะ และ ชี้อาติ เป็นต้น การศึกษาโดยใช้แนวคิด CDA จะเป็นการศึกษาโดยวิเคราะห์ด้วยทฤษฎีอย่างละเอียดและนำไปสู่การอธิบายความและตีความ โดยศึกษาว่าสิ่งเหล่านี้ถูกสร้างและสะท้อนในตัวอย่างใด CDA สามารถศึกษาด้วยวิธีการต่างๆ โดยใช้ภาษาเป็นสื่อกลางเพราะภาษาเป็นทั้งสิ่งที่ก่อให้เกิดปฏิสัมพันธ์ทางสังคม ถูกสร้างขึ้นโดยปฏิสัมพันธ์ทางสังคม นอร์แมน แฟร์เคลาฟ (Norman Fairclough) นักคิดคนสำคัญในการศึกษาวาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ได้นิยามกรอบความคิดของ CDA ไว้ 3 มิติ ได้แก่ มิติตัวบท มิติปฏิบัติการทางวาทกรรม และมิติปฏิบัติการทางสังคมวัฒนธรรม CDA สามารถนำไปประยุกต์ใช้กับงานวิจัยทางภาษาไทยได้โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลจากทุกแหล่งไม่ว่าจะเป็นสื่ออิเล็กทรอนิกส์ เช่น สื่อวิทยุ สื่อโทรทัศน์ สื่ออินเทอร์เน็ต หรือสื่อสิ่งพิมพ์ เช่น หนังสือพิมพ์ นิตยสาร แบบเรียน นิทาน บทความ เอกสารทางวิชาการต่างๆ หรือเก็บข้อมูลภาคสนามโดยการสัมภาษณ์ เป็นต้น

คำสำคัญ : วาทกรรม วาทกรรมวิเคราะห์ วาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ การวิจัยทางภาษาไทย

¹ อาจารย์ประจำ สาขาวิชาภาษาไทยเพื่อการสื่อสาร คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏภูเก็ต

Abstract

The purpose of this article is to analyze the meaning and construction of critical discourse analysis (CDA) that can be applied to empirical research in the Thai language. CDA is a study of the connection between language usage and social and cultural contexts in terms of power, dominance, ideology, hegemony, social classes, gender, and race. CDA method is text analysis and interpretation by analyzing how the aforementioned topics are constructed and reflected in the text. CDA can be utilized by using language as an intermediary because language can both build and be built by social interaction. Norman Fairclough, an important CDA thinker, defined the concept in three dimensions: text, discursive practice, and socio-cultural practice. CDA can be applied to empirical research about the Thai language by collecting data from all kinds of media, for instance, radio, television, Internet, newspapers, magazines, textbooks, fairy tales, articles, academic documents, or from such a field study as an interview.

Keyword : Discourse, Discourse Analysis, Critical Discourse Analysis, Thai Language Research

บทนำ : "วาทกรรม" หรือ "Discourse" คืออะไร

แนวคิดเรื่องวาทกรรม หรือ "Discourse" เป็นเรื่องที่ได้ได้รับความสนใจจากนักวิชาการร่วมสมัยเป็นอย่างมาก ในฐานะที่เป็นชุดความคิดซึ่งสามารถนำไปใช้ในการศึกษาวิเคราะห์ปรากฏการณ์ต่างๆ ทางสังคม การเมือง วัฒนธรรม ตลอดจนภาษาและวรรณกรรมได้อย่างหลากหลาย และเปิดมิติของการตีความประเด็นต่างๆ ในมุมมองที่แปลกใหม่น่าสนใจเป็นอย่างยิ่ง คำว่า "วาทกรรม" เป็นคำที่ สมเกียรติ วันทะนะ อาจารย์คณะสังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ นำมาใช้เป็นคนแรกเพื่อแทนคำว่า "Discourse"

(ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร. 2543 : 19) ความหมายของคำว่า "Discourse" ที่ใช้อ้างอิงกันอยู่ในวงวิชาการของไทยได้รับอิทธิพลมาจากนักคิด นักเขียนชาวฝรั่งเศสที่ชื่อ มิแชล ฟูโกต์ (Michel Foucault) ซึ่งมีชีวิตอยู่ในช่วง ค.ศ. 1926-1984 เป็นนักปรัชญาในสายสกุลหลังโครงสร้างนิยม (Post structuralism) วาทกรรมมีความหมายได้หลายอย่าง ขึ้นอยู่กับมุมมองและทฤษฎีพื้นฐานอาจเป็นเพราะว่าวาทกรรมศึกษาเป็นสาขาที่เติบโตมาจากการศึกษาคาบเกี่ยวในสหสาขาวิชาได้แก่ ภาษาศาสตร์ มานุษยวิทยา ปรัชญา สังคมวิทยา จิตวิทยา สังคมวิทยา วัฒนธรรมศึกษา วรรณคดี และการสื่อสาร (และอาจมีอื่นๆ อีก) มิแชล ฟูโกต์ (Michel Foucault) ได้นิยามความหมายของ "Discourse" (Hall. 2001: 72 : citing Hall. 1992 : 291) ไว้ว่า

"a group of statements which provide a language for talking about – a way of representing the knowledge about – a particular topic at a particular historical moment Discourse is about the production of knowledge through language. But since all social practices entail meaning, and meaning shape and influence what we do – our conduct – all practices have a discursive aspect"

"Discourse" ข้างต้นจึงหมายถึง กลุ่มถ้อยคำที่ใช้แสดงความรู้หรือวิธีการนำเสนอความรู้เกี่ยวกับหัวข้อเฉพาะในช่วงเวลาประวัติศาสตร์หนึ่งๆ อาจสรุปได้ว่า "Discourse" ในความหมายนี้หมายถึงกระบวนการการผลิตความรู้ผ่านภาษา แต่เนื่องจากปฏิบัติการต่างๆ ในสังคมนั้นก่อให้เกิดความหมาย และความหมายดังกล่าวย้อนกลับมามีอิทธิพลต่อบริบทปฏิบัติการต่าง ๆ ที่เรากระทำ ดังนั้นปฏิบัติการต่าง ๆ จึงถือว่าเป็นปฏิบัติการเชิงวาทกรรมด้วย นั่นคือวาทกรรมมิได้จำกัดตัวอยู่ที่เฉพาะภาษา แต่การกระทำต่าง ๆ ในสังคมมีมิติของความเป็นวาทกรรมอยู่ด้วย

ส่วน เครสส์ (Kress. 1985: 27) ได้กล่าวว่า "Discourse is a category that belongs to and derives from the social domain, and text is category that belongs to that and derives from the linguistic domain. The relation between the two is one of realization: Discourse finds its expression in text" จากความคิดของเครสส์ (Kress) แสดงให้เห็นว่า "Discourse" เป็นเรื่องที่มา

จากแวดวงทางสังคม ส่วน "Text" เป็นเรื่องของแวดวงทางภาษา ความสัมพันธ์ระหว่าง "Discourse" และ "Text" ก็คือการตระหนักถึงความจริงร่วมกันซึ่งวาทกรรมจะแสดงให้เห็นได้จากตัวบทนั่นเอง

จะเห็นได้ว่าความหมายของ Discourse ยังคงลื่นไหลไม่แน่นอนตายตัว ดังนั้นเพื่อไม่ให้ผู้ศึกษาเรื่อง "Discourse" เกิดความสับสน นอร์แมน แฟร์เคลาฟ (Fairclough. 1995 : 18) จึงได้สรุปแบ่งความหมายของ "Discourse" ออกเป็นสองสายหลักได้แก่ ความหมายเชิงภาษาศาสตร์ และความหมายเชิงสังคมมานุษยวิทยา

ในความหมายแรก "Discourse" หมายถึง ภาษาเหนือระดับประโยค เป็นภาษาระดับข้อความซึ่งมีเอกภาพเชิงความหมายและสมบูรณ์ในตัวเอง เป็นภาษาที่ใช้จริงทั้งภาษาพูดและภาษาเขียนในบริบทสถานการณ์จริงและมีความหมายสมบูรณ์ในตัวเอง มีเจตนาหรือจุดมุ่งหมายในการใช้ภาษาของผู้ใช้และความรับรู้ของผู้รับกำกับอยู่ด้วยกัน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ แวนไดค์ (Van Dijk. 1997 : 1-2) ที่ได้กล่าวว่า ปกติ "Discourse" เป็นการอ้างถึงการใช้ภาษา เพราะ "Discourse Analysis" เป็นการวิเคราะห์รูปแบบการใช้ภาษาว่าใครเป็นผู้ใช้ ใช้อย่างไร ทำไม และเมื่อไร ซึ่งถือเป็นลักษณะของหน้าที่หรือเหตุการณ์การสื่อสาร ดังนั้นจึงสรุปเป็นความคิดสำคัญของ "Discourse" ได้ 3 มิติ คือ

1. การใช้ภาษา (Language Use)
 2. ความเชื่อต่างๆที่ส่งผ่านการสื่อสาร (ปริชาน) (The Communication of Beliefs) (Cognition)
 3. ปฏิสัมพันธ์ในสถานการณ์ทางสังคม (Interaction in Social Situations)
- โดยแนวคิดข้างต้นยังสอดคล้องกับแนวคิดของ วิโรจน์ อรุณมานะกุล (2553 : 311) ที่กล่าวว่า

"Discourse" เป็นคำพื้นฐานที่มักถูกกละเลยไม่นิยามให้ชัดเจน แม้แต่ในสาขาภาษาศาสตร์เอง คำว่า "Discourse" นี้ก็ใช้กันหลายความหมาย บางคนก็ตั้งใจใช้ "Discourse" แทนภาษาพูดที่เกิดในการสนทนา การสัมภาษณ์ การกล่าวสุนทรพจน์ และใช้คำว่า "Text" สำหรับภาษาเขียน แต่บางคนก็ใช้ "Discourse" ทั้งกับภาษาพูดและภาษาเขียน บางครั้ง "Discourse" ก็ใช้ในความหมายที่กว้างกว่านั้นโดยมองเป็นหน่วยภาษาทั้งหมดที่เป็นบริบทการสื่อสารนั้นๆ คำว่า "Discourse" ในความหมายทางภาษาศาสตร์นี้จึงมักใช้คำไทยว่า "ปริจเฉท" หรือ "สัมพันธ์สาร" แทน และ "Discourse Analysis" ในความหมายนี้สามารถใช้คำว่า "ปริจเฉทวิเคราะห์"

สรุปรวมนิยามของ "Discourse" ในความหมายแรกนี้ได้ว่า "ภาษาเหนือระดับ ประโยค เป็นภาษาระดับข้อความซึ่งมีเอกภาพเชิงความหมายและสมบูรณ์ในตัวเอง เป็นภาษาที่ใช้จริงทั้งภาษาพูดและภาษาเขียนในบริบทสถานการณ์จริงและมีความหมาย สมบูรณ์ในตัวเอง มีเจตนาหรือจุดมุ่งหมายในการใช้ภาษาของผู้ใช้และความรับรู้ของผู้รับกำกับอยู่ด้วยกัน ตัวอย่างเช่น บทสนทนา บทสัมภาษณ์ นิทาน เรื่องเล่า บทสารคดี บทภาพยนตร์ นวนิยาย หรือข่าวในหนังสือพิมพ์ เป็นต้น " โดยคำใช้ว่า "ปริจเฉท" หรือ "สัมพันธสาร" ดังนั้น "Discourse Analysis" หรือ "ปริจเฉทวิเคราะห์" จึงหมายถึง การวิเคราะห์ภาษาระดับข้อความที่ใช้อยู่ในสถานการณ์จริงเพื่อหากฎเกณฑ์ที่กำกับการสร้างความหมายที่เป็นเอกภาพสมบูรณ์ให้แก่ตัวบท กฎเกณฑ์นี้รวมถึงสิ่งที่เกี่ยวเนื่องกับเจตนาของผู้ใช้และการตีความของผู้รับสารในเชิงปฏิบัติด้วย (Cook. 1992 : 156)

ในความหมายที่สอง "Discourse" หมายถึง ระบบและกระบวนการในการสร้าง/ผลิต (Constitute) เอกลักษณ์ (Identity) และความหมาย (Significance) ให้กับสรรพสิ่งต่าง ๆ ในสังคมที่ห่อหุ้มเราอยู่ ไม่ว่าจะเป็นความรู้ ความจริง อำนาจ หรือตัวตนของเราเอง (ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร 2543 : 19-20) แต่ถ้าจะพิจารณาในแง่ภาษานั้น จะพิจารณาความหมายและการสร้างความหมายเชิงสัญญาซึ่งเป็นอิทธิพลของสัญวิทยา มากกว่าจะวิเคราะห์ระบบโครงสร้างรูปแบบประโยคหรือระบบความหมายเชิงอรรถศาสตร์ ในกระบวนการทัศน์ภาษาศาสตร์ ภาษาที่ศึกษาก็มักเป็นอวัจนภาษาเชิงภาพ กิริยาท่าทาง เครื่องแต่งกาย สัญลักษณ์มากกว่าวัจนภาษา และ "Discourse" ยังถูกใช้ในความหมายที่เกี่ยวข้องกับอุดมการณ์ (Ideology) คือเป็นภาษาพูดหรือเขียนที่สะท้อนให้เห็นถึงอุดมการณ์ ความเชื่อของกลุ่มคนในสังคม จึงเป็นคำที่ใช้กันในทางสังคมศาสตร์ มากกว่า ในความหมายทางสังคมศาสตร์จึงไม่จำกัดที่ตัวภาษาที่เป็นตัวอักษร โดยคำไทยที่มักใช้แทน "Discourse" ในทางสังคมศาสตร์คือ "วาทกรรม" (วิโรจน์ อรุณมานะกุล. 2553 : 312) ส่วน "Discourse Analysis" ก็คือ "วาทกรรมวิเคราะห์" ซึ่งหมายถึง การพยายามศึกษาและสืบค้นถึงกระบวนการ ขั้นตอน ลำดับเหตุการณ์และรายละเอียดปลีกย่อยต่าง ๆ ในการสร้างเอกลักษณ์ และความหมายให้กับสรรพสิ่งที่ห่อหุ้มเราอยู่ในสังคมในรูปของวาทกรรม และภาคปฏิบัติการของวาทกรรมว่าด้วยเรื่องนั้น ๆ อย่างไร มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับบุคคล สถาบัน สถานที่ เหตุการณ์อะไรบางอย่าง และผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการสร้าง รวม ตลอดถึงการเก็บกด/ปิดกั้น สิ่งเหล่านี้ของ วาทกรรมมีอย่างไร (ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร. 2543 : 27-28) อาจกล่าวได้ว่าในความหมายที่สองนี้ตัวภาษา

และปฏิบัติการทางภาษาในส่วนรายละเอียดกฎเกณฑ์ทางภาษามีได้ถูกคำนึงถึงมากนัก แต่ความสนใจหลักจะอยู่ที่วาทกรรมในฐานะเป็นตัวบั่นแแต่่งและถูกบั่นแแต่่งโดยสังคม

กล่าวโดยสรุป ความหมายของ "Discourse" สามารถพบความสัมพันธ์ใน 2 มิติ คือ มิติด้านภาษาและมิติด้านสังคม ดังนั้น จี (Gee. 2005 : 26) จึงได้แสดงความแตกต่างทางความหมายของ "Discourse" โดยเสนอสัญลักษณ์ "D" ใหญ่ (Discourse) จะใช้เมื่อเน้นมิติทางสังคมของการใช้ภาษา การคิด การให้คุณค่า การกระทำ และ ปฏิสัมพันธ์ในสังคมโดยคำไทยใช้คำว่า "วาทกรรม" ส่วน "d" เล็ก (discourse) จะเน้นไปในมิติการใช้ภาษาหรือด้านภาษาโดยเฉพาะ ซึ่งใช้คำไทยว่า "ปริจเฉท"

วาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ (Critical Discourse Analysis หรือ CDA) คืออะไร

เมื่อได้ทำความเข้าใจคำว่า "วาทกรรม" แล้วก็เข้าสู่แนวคิดหลักของบทความนี้ คือ วาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ (Critical Discourse Analysis) หรือเขียนโดยย่อว่า CDA ซึ่งถือเป็นแนวคิดหนึ่งในการวิเคราะห์วาทกรรม ด้วยการใช้ความรู้ทางภาษาและสังคม ประกอบการวิเคราะห์ นอกจากนี้วาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ยังเป็นแนวทางการศึกษาที่จะ ทำให้เห็นในเรื่องของอำนาจ (Power) การครอบงำ (Dominance) อุดมการณ์ (Ideology) ความไม่เท่าเทียมกัน (Hegemony) ชนชั้นทางสังคม (Class) เพศภาพหรือเพศภาวะ (Gender) และ เชื้อชาติ (Race) เป็นต้น โดยอาศัยภาษาที่สื่อผ่านตัวบทและบริบททางสังคม แต่หากพิจารณาเฉพาะคำว่า "วิพากษ์" นั้น เมย์ (May. 2002 : 315) ได้ให้ความหมายไว้ว่า "ความคิดที่ผ่านการสะท้อนหรือการทดสอบจากปรากฏการณ์ในชีวิต" เมื่อนำมาใช้ในการ วิเคราะห์วาทกรรมจะสามารถค้นหาสิ่งต่างๆ ที่ดูเหมือนจะเป็นเรื่องปกติธรรมดาให้สะท้อน ความคิดที่ซ่อนอยู่ด้วยกลวิธีทางภาษา หรือการนำภาษามาใช้เป็นเครื่องมือในการค้นหา ซึ่งสรุปรวมเป็นแนวคิดวาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์

พอลทริด์จ (Paltridge. 2006 : 179) ได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับแนวคิดวาทกรรม วิเคราะห์เชิงวิพากษ์ไว้ สรุปได้ว่า

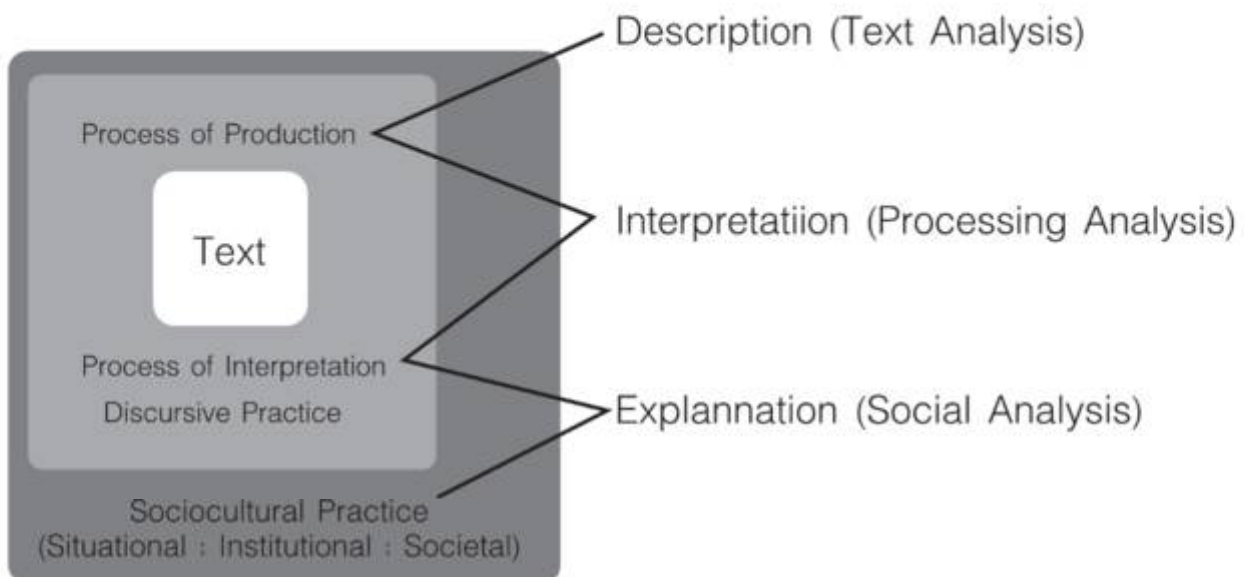
"วาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ หรือ CDA เป็นการศึกษาการเชื่อมโยง ระหว่างการใช้ภาษากับบริบททางสังคมและการเมือง ซึ่ง CDA สามารถใช้ ศึกษาได้หลายประเด็น เช่น เพศภาวะหรือเพศสภาพ เชื้อชาติ ความแตกต่าง ทางวัฒนธรรม อุดมการณ์และอัตลักษณ์ เป็นต้น โดยศึกษาว่าสิ่งเหล่านี้

ถูกสร้างและสะท้อนอยู่ในตัวบทอย่างไร ซึ่ง CDA สามารถศึกษาด้วยวิธีการต่างๆโดยใช้ภาษาเป็นสื่อกลางเพราะภาษาสร้างและถูกสร้างโดยปฏิสัมพันธ์ทางสังคม การศึกษาโดยใช้แนวคิด CDA จะเป็นการศึกษาโดยวิเคราะห์ตัวบท (Text) อย่างละเอียดและนำไปสู่การอธิบายความและตีความ รวมถึงค้นหาอุดมการณ์ที่แฝงอยู่จากคุณสมบัติของภาษาในตัวบท ด้วยการเปิดเผยอคติต่างๆ รวมถึงความเชื่อเบื้องต้นของอุดมการณ์ที่แฝงอยู่ในตัวบท ตลอดจนประสบการณ์และความเชื่อของคน"

นอกจากนี้ แวนไดน์ (Van Dijk. 2003: 352) ยังได้กล่าวไว้ว่า การวิเคราะห์วาทกรรมเชิงวิพากษ์ เป็นรูปแบบหนึ่งในการศึกษาวิเคราะห์วาทกรรม โดยการวิเคราะห์ถึงการใช้อำนาจในทางที่ผิด การครอบงำ และความไม่เท่าเทียมกันของสังคมในตัวบทที่แสดง ผลิตซ้ำ และต่อต้านในบริบททางสังคมและการเมือง ดังนั้นการวิเคราะห์วาทกรรมเชิงวิพากษ์จึงอาจทำให้เข้าใจ ดีแท้ และต่อต้านความไม่เท่าเทียมกันทางสังคมได้

หลักการเบื้องต้นของแนวคิดวาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์

แฟร์เคลาฟ (Fairclough. 2010: 135) นักคิดคนสำคัญในการศึกษา วาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ได้ให้วัตถุประสงค์ในการศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่างปฏิบัติการทางสังคมและภาษา ด้วยการหาความเป็นธรรมชาติในกระบวนการทางสังคมและคุณสมบัติของภาษาในตัวบทต่างๆ ซึ่งวิธีการวิพากษ์ก็จะเน้นที่การเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างตัวบท กระบวนการทางสังคมและความสัมพันธ์ของอุดมการณ์ อำนาจ การครอบงำ ความไม่เท่าเทียมกัน ชนชั้นทางสังคม เพศภาพ หรือ เชื้อชาติ เป็นต้น จากความคิดดังกล่าว แฟร์เคลาฟจึงเสนอกรอบความคิดมิติทางวาทกรรมและมิติในการวิเคราะห์วาทกรรม ดังภาพประกอบ 1

Dimensions of Discourse

Dimensions of Discourse Analysis

ภาพประกอบ 1 กรอบความคิดวาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ 3 มิติของแฟร์เคลาฟ

จากแผนภาพจะเห็นว่ากรอบความคิดของแฟร์เคลาฟ มี 3 มิติ ดังนี้

1. ตัวบท (Text) ได้แก่ ภาษาพูดและภาษาเขียน ทั้งวัจนภาษาและอวัจนภาษา ซึ่งกฤษฎาวรรณ หงสดารมภ์และโสรัจจ์ หงศ์ลดารมภ์ (2549 : 112) กล่าวว่า คำว่า ตัวบท นักภาษาศาสตร์ส่วนใหญ่เห็นว่ามี ความหมายเหมือนกับคำว่า ปริจเฉท (discourse) คือ ข้อความระดับที่สูงกว่าประโยค เพราะเป็นผลมาจากภาษา มารวมกันจนกลายเป็น โครงสร้างทางความหมาย ส่วนตัวบทในความคิดของ แฟร์เคลาฟ คือ ข้อมูลที่จะนำมา วิเคราะห์เพื่อศึกษากลวิธีทางภาษาทั้งภาษาพูดและภาษาเขียน วัจนภาษาและอวัจนภาษา โดย แฟร์เคลาฟ (Fairclough.1995) เห็นว่า ตัวบทแต่ละบทสวมบทบาท 3 ประการ ในขณะเดียวกัน ฮอลลิเดย์ (Halliday. 1978, 1985) ได้กล่าวเพิ่มเติมว่า ได้แก่

1.1 Textual function คือ นำเสนอเนื้อหาความในบทให้มีความหมายที่ผูกโยง เข้าใจได้เป็นองค์รวม

1.2 Ideational function คือ นำเสนอความคิด ความเชื่อ ความรู้ของ ชุมชนในสังคม

1.3 Interpersonal function คือ ปฏิบัติการสร้างความสัมพันธ์ระหว่าง บุคคลและระหว่างกลุ่ม

2. ปฏิบัติการทางวาทกรรม (Discourse Practice) ได้แก่ การผลิตตัวบทและ การตีความตัวบท ซึ่งจะเป็นความสัมพันธ์ที่ซับซ้อนระหว่างปฏิบัติการทางวาทกรรม

(Discourse Practice) และแบบแผนเดิม ๆ ของวาทกรรม (Discourse Conventions) โดยคนทั่วไปจะแสดงความสัมพันธ์ดังกล่าวออกมาไม่ต่างกัน ซึ่งภาคปฏิบัติทางวาทกรรมเป็นสิ่งที่เชื่อมโยงตัวบท (Text) กับภาคปฏิบัติทางสังคมวัฒนธรรม (Sociocultural Practice) กล่าวคือ ตัวบทและบริบททางสังคมต่างมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน ตัวบทอาจถูกกำหนดโดยบริบททางสังคมวัฒนธรรมผ่านภาคปฏิบัติทางวาทกรรม ในขณะที่ตัวบทเองก็อาจมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมด้วยเช่นกัน ดังนั้นการวิเคราะห์วาทกรรมจึงเป็นลักษณะของการศึกษาความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นอย่างเป็นระบบระหว่างตัวบท บริบท และกระบวนการสร้างตัวบท ผ่านภาคปฏิบัติทางวาทกรรม

3. ปฏิบัติทางสังคมวัฒนธรรม (Sociocultural Practice) ได้แก่ ความสัมพันธ์ระหว่างลักษณะเฉพาะของตัวบทที่มีความแตกต่างกันและความซับซ้อนของกระบวนการทางวาทกรรม และกระบวนการในการเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรม เป็นการวิเคราะห์ถึงบริบทในระดับนามธรรมที่ส่งผลให้เกิดวาทกรรม อาทิเช่น อุดมการณ์ (Ideology) อำนาจ (Power) อัตลักษณ์ (Identity) ค่านิยม (Value) ความไม่เท่าเทียมกันหรือความเป็นใหญ่ (Hegemony) ที่ฝังอยู่ในโครงสร้างของสังคม อันจะนำไปสู่การผลิตผลิตซ้ำ หรือเป็นตัวการทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ต่างๆ ในด้านเศรษฐกิจ การเมือง และสังคม โดยการศึกษาว่าสังคมทำอะไรและอย่างไรกับวาทกรรม ศึกษาสถานการณ์ในแง่เศรษฐกิจ การเมืองและวัฒนธรรม รวมทั้งศึกษาสำรวจเชิงสถาบันและองค์กรของวาทกรรมที่เกิดขึ้น ดูว่าสถานการณ์เหล่านั้นมีอิทธิพลต่อปฏิบัติทางวาทกรรมอย่างไรและผลของวาทกรรมที่เกิดขึ้นเป็นอย่างไร ซึ่งการจะเข้าใจบริบทดังกล่าวได้นั้นจะต้องอาศัยการมีภูมิหลัง การมีประสบการณ์ร่วม หรือมีความรู้ในบริบทนั้นๆ เป็นอย่างดี โดยส่วนใหญ่แล้วพบว่าบริบทดังกล่าวมักจะนำมาจากสภาพสังคมและวัฒนธรรมในช่วงนั้นๆ

ตามนัยยะที่ได้กล่าวมาข้างต้นนี้ สามารถสรุปได้ว่าการวิเคราะห์วาทกรรมเชิงวิพากษ์จะประกอบจาก 3 มิติ แฟร์เคลาฟ (Fairclough, 1995: 98) ได้แก่

1. มิติบรรยายความคือ การวิเคราะห์ตัวบท ได้แก่ การศึกษา ตามชนบทภาษาศาสตร์ และ สำนวนวิทยา โดยดูที่หน่วยพื้นฐานและองค์ประกอบทางภาษาทั้งวัจนภาษาและอวัจนภาษา อันได้แก่ ภาษาระดับข้อความ ภาพ แสง สี เส้น องค์ประกอบภาพ เป็นต้น ในฐานะเป็นสัญญาณ เพื่อนำไปสู่ความเข้าใจเนื้อหา และความหมายที่เป็นเอกภาพในตัวบท การวิเคราะห์มิติแรกจะเป็นการบรรยายการสร้าง ความหมายองค์รวมของตัวผ่านตัวภาษาทั้งวัจนภาษาและอวัจนภาษา

2. มิติตีความ คือ การวิเคราะห์กระบวนการ (Process Analysis) ของภาคปฏิบัติการวาทกรรม ได้แก่การวิเคราะห์ความหมายแฝงนัยและอุดมการณ์ ซึ่งซ่อนอยู่ในระดับลึกของตัวบท เป็นการศึกษาความหมายของตัวบทในฐานะที่เป็นผลผลิตของกระบวนการเข้ารหัส (หรือผลผลิตของปฏิบัติการสร้างความหมายผ่านตัวภาษา) รวมทั้งศึกษากลไกวิธีการต่างๆ ในการสร้างความหมายโดยเฉพาะความหมายที่สัมพันธ์กับอุดมการณ์และความเชื่อในสังคม กลไกเหล่านี้จะรวมทั้งวัจนภาษา อวัจนภาษาและเทคนิควิธีทางการผลิตสื่อด้วย

3. มิติอธิบายความ เป็นการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างสื่อหรือตัวบท ภาษา กับบริบทสังคมวัฒนธรรมที่สื่อหรือตัวบทนั้นปรากฏใช้ เป็นการอธิบายการที่ภาษาถูกหล่อหลอมโดยสังคมวัฒนธรรมและความสัมพันธ์ของภาษา สื่อ และสังคมซึ่งมักนำไปสู่ประเด็นเรื่องอุดมการณ์ และความสัมพันธ์เชิงอำนาจในสังคม ตลอดจนอำนาจของภาษาและอำนาจของ "เจ้าของ" ภาษาและ "เจ้าของ" ความหมายที่มีเหนือปฏิบัติการทางสังคม ในบางครั้งอาจมองเห็นภาพการช่วงชิง "พื้นที่แห่งอุดมการณ์" หรือ "พื้นที่แห่งความหมาย" เพื่อช่วงชิงอำนาจผ่านภาษาด้วย

สรุปได้ว่าแนวคิดวาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ (Critical Discourse Analysis) ได้รับอิทธิพลจากความหมายทั้งสองแนวข้างต้น คือ เป็นการประสานแนวความคิดเรื่องการวิเคราะห์ตัวภาษาระดับข้อความ เจตนาและบริบทเข้ากับแนวความคิดเรื่องภาษามีอิทธิพลต่อการปั้นแต่งควบคุมสังคมและวัฒนธรรม ในทำนองเดียวกันสังคมวัฒนธรรมก็มีอิทธิพลต่อภาษาด้วยเช่นกัน ภาษาและสังคมจึงเป็นส่วนของกันและกัน ภาษาทั้งวัจนภาษาและอวัจนภาษาทำหน้าที่ทั้งสะท้อน ผลิต ผลิตซ้ำ ความคิด ความเชื่อ ความรู้ ซึ่งคืออุดมการณ์ในสังคมที่มันถูกใช้อยู่ จึงเท่ากับกำหนดควบคุมความรู้ของสังคม แต่ในขณะเดียวกันก็จะถูกกำหนดควบคุมโดยสังคมไปพร้อมกัน การศึกษาวาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ จึงเป็นการศึกษาภาษาและสื่อในเชิงปฏิบัติการจริงในสังคม ในฐานะเป็นวัจนปฏิบัติที่ปรากฏอยู่ในกรอบหรือเงื่อนไขปทัสถานทางสังคม วัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ และการเมือง ความสัมพันธ์ระหว่างภาษา ตัวบท สื่อ และปฏิบัติการในสังคมเป็นไปในลักษณะวิภาษวิธี (Dialogic) คือ ได้ตอบซึ่งกันและกัน แต่ในขณะเดียวกันก็เสนอภาพกันและกันด้วย ตลอดจนกำหนด ปั้นแต่ง ควบคุม และธำรงรักษาซึ่งกันและกัน มีความกลมกลืนเป็นส่วนหนึ่งของกันและกันจนยากที่จะแยกกันได้ เนื่องด้วยปฏิบัติการทางสังคมล้วนใช้ภาษาทั้งวัจนภาษาและอวัจนภาษาเป็นเครื่องมือทั้งสิ้น

จุดสนใจของวาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ตามแนวคิดของ แฟร์เคลาฟ (Fairclough)

จุดสนใจของการวิเคราะห์วาทกรรมตามแนวคิดนี้อยู่ที่การส่งผ่านความหมายด้วยการใช้ภาษา การจัดระเบียบความคิดของผู้รับความหมายด้วยตัวบท (Text) ที่ถูกจัดการเพื่อการรับรู้เป็นองค์ประกอบสำคัญที่ต้องแยกแยะให้เห็นแง่มุมของการประกอบสร้างให้วาทกรรมดำรงอยู่อย่างเป็นระเบียบแบบแผน (Order of Discourse) ขณะเดียวกันก็ต้องแสดงให้เห็นถึงบริบททางสังคมที่ตัวบทเหล่านั้นทำงาน และส่งผ่านความหมายซึมซับเข้าไปสู่ตัวบุคคลด้วย ซึ่งผู้เขียนคิดว่าเป็นความแตกต่างระหว่างการวิเคราะห์วาทกรรมหรือปริจเฉทตามความหมายของนักภาษาศาสตร์ กับการวิเคราะห์วาทกรรมเชิงวิพากษ์หรือ CDA ตามแนวคิดที่ผู้เขียนนำเสนอ เพราะ CDA เป็นการวิเคราะห์ที่มีได้จำกัดอยู่ที่ตัวภาษาเท่านั้นแต่หมายรวมถึงการกระทำและปฏิบัติการต่าง ๆ ในสังคมด้วย ในขณะที่วาทกรรมในความหมายของนักภาษาศาสตร์จะเอาตัวภาษาเป็นศูนย์กลางในการวิเคราะห์ แม้จะนำมิติทางสังคมและสถานการณ์ของการพูดมาพิจารณาแล้วก็ตาม แต่เป็นเพียงการมองแค่เป็นส่วนประกอบในการวิเคราะห์ ขณะที่ CAD มองว่าวาทกรรมคือปฏิบัติการทั้งหมดในกระบวนการสื่อสารทางสังคมมีความสำคัญเท่ากัน ดังนั้นจุดสนใจของการวิเคราะห์จึงอยู่ที่แนวคิดการจัดระเบียบแบบแผนของวาทกรรม และสถานการณ์การสื่อสาร (Communication Events) ซึ่งทั้งสองส่วนทำงานร่วมกัน ปะทะ ประสาน และซึมซับความหมายซึ่งกันและกันตลอดเวลาในพื้นที่ทางสังคมด้วย ซึ่งสมชาย ศรีสันต์ (2555) ได้เสนอความคิดเห็นเรื่องจุดสนใจของการวิเคราะห์วาทกรรมตามแนวคิด CDA สามารถสรุปรายละเอียดได้ดังต่อไปนี้

1. การวิเคราะห์ระเบียบแบบแผนของวาทกรรม (Order of Discourse) เป็นการแยกแยะองค์ประกอบที่ก่อรูปขึ้นเป็นวาทกรรมในเชิงโครงสร้างของตัวบท โดยแสดงให้เห็นถึง

1.1 การมาอยู่ร่วมกันของตัวบท ในรูปของการจัดวาง การเลือกใช้คำศัพท์ การเรียงลำดับคำ โครงสร้างของประโยค รูปแบบของประโยค การเรียงประโยค และภาพรวมความเชื่อมโยงกันของสารที่ถูกเสนอในตัวบท รวมทั้งการนำคำหรือตัวบทที่ถูกกล่าวถึงแล้วมาใช้ซ้ำ เปลี่ยนตำแหน่ง เพื่อเน้นย้ำ หรือสร้างความหมายขึ้นใหม่ หรือลบล้างความหมายเดิมลงไป การวิเคราะห์ตัวบทนี้จึงเป็นการแสดงให้เห็นถึงกลวิธีการสร้าง การผูกโยง การรื้อทำลาย การเน้นย้ำ การสร้างอารมณ์ความรู้สึก โดยใช้ตัวบทเป็นพาหนะการส่งสาร

1.2 การใช้วาทกรรมที่มีมาก่อนหน้า ทำการผลิตซ้ำ หรือ เชื่อมโยงวาทกรรมที่หลากหลายเข้าด้วยกัน เพื่อผลิตวาทกรรมใหม่ ๆ เรียกว่า Interdiscursive Relationship

เช่น การเชื่อมโยงวาทกรรมการพัฒนาแนววัฒนธรรมชุมชน เข้ากับวาทกรรมการพึ่งตนเอง กลายเป็น วาทกรรมเศรษฐกิจพอเพียง หรือการเชื่อมโยงวาทกรรมเพศสภาพความเป็นชายหญิง เข้ากับวาทกรรมบริโภคนิยม จนกลายเป็นวาทกรรมความเป็นชายแบบเมโทรเซ็กส์ชวล เป็นต้น หรือการใช้ตัวบทเดิมมาผลิตซ้ำในบริบทใหม่เพื่อ เน้นย้ำ หรือสร้างความอ่อนด้อยลงให้กับตัวบท ตลอดจนการหยิบยืม ลอกเลียน กล่าวอ้างถึง ในรูปของ สัมพันธบท (Intertextuality) และการใช้ถ้อยคำเข้ามาใส่ในบริบทใหม่ เพื่อเปลี่ยนรูปร่าง ความหมายไปจากเดิม เป็นต้น

2. สถานการณ์การสื่อสาร (Communication Events) การวิเคราะห์สถานการณ์การสื่อสาร ได้แก่ การวิเคราะห์บริบทที่เกิดการส่งผ่านและรับรู้ความหมายของวาทกรรม ซึ่งถือเป็นขั้นตอนที่มาปะทะประสานกันระหว่าง ตัวบท - ภาคปฏิบัติการทางวาทกรรม - และแบบแผนปฏิบัติทางสังคม โดยมีจุดสนใจอยู่ที่

2.1 ภาคปฏิบัติการทางวาทกรรม (Discursive Practice) เป็นกระบวนการที่ทำงานร่วมกันระหว่างการตีความในเชิงความหมายและแบบแผนการปฏิบัติ กับการรับรู้หรือ บริโภคความหมายในบริบทที่การสื่อสารนั้น ๆ เกิดขึ้น การวิเคราะห์ภาคปฏิบัติการทางวาทกรรมจะต้องมองให้เห็นถึง ความรู้ ความคิด ที่ถูกผลิตซ้ำ และความรู้ความคิดที่ถูกนำมาปรับปรุง ตกแต่ง และก่อรูปขึ้นใหม่ในอาณาบริเวณที่วาทกรรม ตัวบทต่าง ๆ ได้มาปะทะประสานกันในบริบทแวดล้อมที่มีองค์ประกอบแตกต่างกัน

2.2 แบบแผนการปฏิบัติทางสังคม (Social Practice) คือระบบ ระเบียบทางสังคมที่เป็นผลผลิตที่มองเห็น รับรู้ได้ในรูปของการสื่อสารสัมพันธ์กันของคนในสถานการณ์ต่าง ๆ ที่มีแบบแผนการปฏิบัติบ่งบอกเพื่อชี้แนะการแสดง การกระทำ แบบแผนทางสังคม ก่อรูปขึ้นด้วยระเบียบแบบแผนของวาทกรรม ขณะเดียวกันมันก็ทำการผลิตซ้ำแบบแผนของวาทกรรมด้วย เช่น การยินตรงเคารพธงชาติ เมื่อได้ยินเสียงเพลงชาติ หรือการให้เงินบุคคลที่นั่งลงริมทางเดินและมีชั้นสังกะสีอยู่ตรงหน้า นอกจากนั้นแบบแผนทางสังคมสามารถจะ ก่อรูปแบบแผนใหม่ ๆ ขึ้นในบริบทของภาคปฏิบัติการทางวาทกรรม ที่อาจจะแตกต่างไปจากแบบแผนทางสังคมเดิมก็ได้ เช่น แทนที่เราจะยินตรงเคารพธงชาติหรือเพลงสรรเสริญพระบารมีเราก็อาจตั้งใจนั่งลง หรือไม่ลุกขึ้นยืน หรือกรณีของขอทาน เราอาจปฏิเสธการให้เงินขอทาน ด้วยเหตุผลที่ว่าจะทำให้อาชีพขอทานที่มีกระบวนการในเชิงธุรกิจขยายตัวเพิ่มมากขึ้น ซึ่งเป็นการผลิตแบบแผนการปฏิบัติทางสังคมชุดใหม่ ภายใต้การผลิตซ้ำแบบแผนเดิมที่สังคมรับรู้ การวิเคราะห์แบบแผนปฏิบัติทางสังคมนี้เป็นการแสดงให้เห็นว่า เรารับรู้

และมีความทรงจำต่อระเบียบแบบแผนชุดเดิมในสังคมอย่างไร ก่อนที่จะใช้สิ่งที่รับรู้ในดี ความสิ่งที่ผู้กระทำทางสังคมกำลังเผชิญหน้า ในสนามทางวาทกรรม ซึ่งผลของการตีความ อาจทำให้เราเลือกรับรู้ในสิ่งที่แตกต่างออกไป และทำการผลิตแบบแผนการปฏิบัติการทาง สังคมใหม่ ๆ ขึ้น ดังนั้นการวิเคราะห์สถานการณ์การสื่อสารจึงเป็นการวิเคราะห์กระบวนการ ปะทะประสานกันระหว่าง ภาวปฏิบัติการทางวาทกรรม กับแบบแผนการปฏิบัติทางสังคม ในบริบทของสถานการณ์ที่เกิดขึ้นจริง

การประยุกต์ใช้แนวคิดวาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์กับงานวิจัยทางภาษาไทย

จากแนวทางการวิเคราะห์วาทกรรมเชิงวิพากษ์ของแฟร์เคลาฟ ผู้วิจัยทางด้านภาษาไทย สามารถนำแนวคิดนี้มาประยุกต์ใช้ในการวิจัยได้ตามความสนใจ ในที่นี้ผู้เขียนจะนำเสนอภาพ รวมในการประยุกต์ใช้แนวคิดวาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ในงานวิจัยทางภาษาไทย โดยจะ กล่าวถึงประเด็นต่างๆ ตามลำดับดังนี้ แหล่งข้อมูลที่ศึกษา ประเด็นในการศึกษา แนวทางใน การวิเคราะห์ แนวโน้มการศึกษาวิจัยด้านวาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ และปัญหาที่อาจ เกิดขึ้นจากการประยุกต์ใช้แนวคิดวาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์กับงานวิจัยทางภาษาไทย (ณัฐพร พานโพธิ์ทอง.2556) ดังรายละเอียดต่อไปนี้

แหล่งข้อมูลที่ศึกษา : ผู้เขียนพบว่า งานวิจัยเรื่องแรกๆ ที่นักวาทกรรมวิเคราะห์ เชิงวิพากษ์ไทยได้ศึกษา คือ งานของกฤษดาวรรณ หงส์ลัดารมภ์ (2543 : 120) เรื่องเกี่ยว กับชนกลุ่มน้อยในประเทศไทยซึ่งเป็นการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับอุดมการณ์ และ กาญจนา เจริญเกียรติบวร (2543 : 143) เรื่องความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับมุมมอง ในข่าววัดพระธรรมกายในหนังสือพิมพ์ไทย งานวิจัยทั้งสองเป็นการศึกษาการรายงานข่าว ในหนังสือพิมพ์รายวันซึ่งเป็นวาทกรรมที่แพร่ไปสู่คนจำนวนมากในสังคม ส่วนงานวิจัย ในระยะต่อมาศึกษาข้อมูลหลากหลายกลุ่ม สรุปได้ดังนี้

1. ศึกษาจากบทโฆษณา รวมถึงบทความเชิงโฆษณา (Advertorials) ที่ตีพิมพ์ รายวันแผ่นพับโฆษณา และอินเทอร์เน็ต

2. ศึกษาจากข้อเขียนประเภทต่าง ๆ ในสื่อ ได้แก่ บทความแสดงความคิดเห็น บทความ แนะนำวิธีการ (บทความ How-to) แบบทดสอบ (Quiz) คำพยากรณ์ดวงชะตา ซึ่งข้อเขียน เหล่านี้มาจากนิตยสาร หนังสือพิมพ์ และหนังสือเล่ม

3. รายงานข่าวในหนังสือพิมพ์รายวัน งานวิจัยส่วนใหญ่ใช้เกณฑ์ยอดจำหน่ายของ หนังสือพิมพ์เพื่อคัดเลือกข้อมูล มีบางเรื่องเลือกข้อมูลจากหนังสือพิมพ์ต่างประเภทกันเพื่อ เปรียบเทียบ

4. คำกล่าวของนักการเมืองในสถานการณ์ต่างๆ ได้แก่ การปราศรัยหาเสียง การให้สัมภาษณ์แก่สื่อ รายการวิทยุ การอภิปรายในสภาที่มีการถ่ายทอดวิทยุหรือโทรทัศน์

5. บทอ่านสำหรับเด็ก ได้แก่ นิทานภาพสำหรับเด็ก แบบเรียนชั้นประถมศึกษา หนังสือสำหรับเด็ก

ข้อมูลในกลุ่มที่ 1 และ 2 คือบทโฆษณาและข้อเขียนประเภทต่าง ๆ ในสื่อเป็นกลุ่มข้อมูล ที่งานวาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ไทยศึกษาไว้มากที่สุด นอกจากตัวบทข้างต้นแล้ว มีงานวิจัยบางเรื่องเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้เกี่ยวข้อง เช่น บรรณาธิการหนังสือพิมพ์ หรือจากการเข้าไปสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมเพื่อศึกษาวิถีปฏิบัติทางวาทกรรมด้วย สรุปได้ว่างานวาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ในภาษาไทยไทยสนใจข้อมูลที่มีการเผยแพร่ในสื่อซึ่งกระจายไปสู่คนจำนวนมาก และยังมีงานวิจัยที่ศึกษาข้อมูลการปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในบริบทสถาบัน เช่น การปฏิสัมพันธ์ระหว่างแพทย์กับผู้ป่วย ตำรวจกับผู้ต้องหา อัยการกับจำเลย เป็นต้น และข้อมูลการสนทนาในชีวิตประจำวันที่สะท้อนความคิดของคนในสังคมเกี่ยวกับประเด็นที่วาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์สนใจ แต่จากการศึกษาพบว่ายังไม่มีการศึกษาวาทกรรมบางประเภท เช่น วาทกรรมในแวดวงธุรกิจ วาทกรรมของสถาบันทหาร เป็นต้น

ประเด็นในการศึกษา : เมื่อพิจารณาประเด็นในการศึกษาทางวาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ พบว่า สามารถจัดงานวิจัยได้เป็น 2 กลุ่ม กลุ่มแรกเป็นงานวิจัยที่ตั้งคำถามเกี่ยวกับอุดมการณ์หรือชุดความคิดชุดใดชุดหนึ่ง อาจเกี่ยวกับประเด็นถกเถียงในสังคม ความไม่เท่าเทียมกัน หรือผลประโยชน์ของคนบางกลุ่ม เช่น อุดมการณ์เกี่ยวกับความเป็นหญิงในวาทกรรมโฆษณา อุดมการณ์เกี่ยวกับประเทศเพื่อนบ้านในรายงานข่าวหนังสือพิมพ์ ฯลฯ งานวิจัยส่วนใหญ่ศึกษาอุดมการณ์นั้น ๆ จากตัวบทประเภทเดียว แต่ก็มีความบ้างเรื่องที่ศึกษาจากตัวบทหลายประเภท และบางเรื่องศึกษาตัวบทสองประเภทในฐานะวาทกรรมที่แข่งขันกัน อุดมการณ์หรือชุดความคิดที่เป็นประเด็นวิจัยในกลุ่มนี้มีดังนี้

1. อุดมการณ์เกี่ยวกับเพศสภาพ เป็นประเด็นวิจัยที่พบมากที่สุดในงานวาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ไทย ทั้งนี้การศึกษาเรื่องเพศสภาพแบ่งได้เป็น 2 ลักษณะ ได้แก่ 1) การศึกษาการประกอบสร้างอุดมการณ์เกี่ยวกับความเป็นหญิงและความเป็นชายในวาทกรรมโฆษณาที่เอื้อประโยชน์แก่ผู้ผลิตสินค้า งานวิจัยกลุ่มนี้เป็นการศึกษาประเด็นเพศสภาพกับบริโภคนิยม ผลการวิจัยแสดงให้เห็นว่าวาทกรรมโฆษณาประกอบสร้างความเป็นหญิงความเป็นชาย และความเป็นแม่ที่พึงปรารถนาในสังคมไทยปัจจุบัน พร้อมกับนำเสนอว่าทุกคนสามารถไปถึงสภาวะที่พึงปรารถนานั้นได้หากใช้สินค้าหรือบริการที่โฆษณา

ตัวอย่างงานวิจัยในกลุ่มนี้ ได้แก่ งานวิจัยที่ศึกษาค่านิยมเกี่ยวกับความงามในโฆษณาเครื่องสำอางของ รัชรินทร์ พงศ์อุดม (2548 : 186) งานวิจัยที่ศึกษาความเป็นแม่ในโฆษณาของสุคนธ์รัตน์ สร้อยทองดี (2552 : 198) งานวิจัยที่ศึกษาความเป็นชายในโฆษณาของ วุฒินันท์ แก้วจันทร์เกตุ (2553 : 187) งานวิจัยที่ศึกษาความเป็นผู้หญิงในนิตยสารสุขภาพและความงามของ Phakdeephassook (2009 : 140) และงานวิจัยที่ศึกษาวาทกรรมโฆษณา คัลยกรรมความงามของ Panpothong (2007. 2011 : 217) เป็นต้น 2) การศึกษาการประกอบสร้างความเป็นหญิงและความเป็นชายที่สะท้อนความเหลื่อมล้ำหรืออคติเกี่ยวกับเพศ ข้อมูลที่ศึกษามีทั้งนิตยสาร รายงานข่าวในหนังสือพิมพ์รายวัน แบบเรียน งานวิจัยในกลุ่มนี้ได้แก่งานวิจัยที่ศึกษาความเป็นหญิงในนิตยสารของ ชนกพร อังศุวิริยะ (2551 : 402) งานวิจัยที่ศึกษาพาดหัวข่าวอาชญากรรมในหนังสือพิมพ์รายวันของ เพ็ญนภา คล้ายสิงโต (2553 : 295) และงานวิจัยที่ศึกษาความเป็นหญิงและความเป็นชายในแบบเรียนวิชาภาษาไทย ชั้นประถมศึกษาของวิสันต์ สุขวิสิทธิ์ (2554 : 420)

2. อุดมการณ์เกี่ยวกับชนกลุ่มชายขอบในสังคมไทย งานวิจัยในประเด็นนี้ยังมีน้อย กลุ่มชายขอบที่เป็นประเด็นศึกษา ได้แก่ กลุ่มชาวเขา แรงงานต่างด้าว และกลุ่มเพศที่สาม งานวิจัยแบ่งได้เป็น 3 ลักษณะ ได้แก่ 1) การศึกษาอุดมการณ์เกี่ยวกับกลุ่มชายขอบในสื่อหลักผู้วิจัยมุ่งชี้ให้เห็นอคติหรือทัศนคติด้านลบที่มีต่อกลุ่มชายขอบ ตัวอย่างงานวิจัยในกลุ่มนี้เช่น งานวิจัยของ กฤษดาวรรณ หงส์ลดารมภ์และโสรัจจ์ หงส์ลดารมภ์ (2543 : 118) ที่ศึกษาอุดมการณ์เกี่ยวกับชนกลุ่มน้อยในภาคใต้ งานวิจัยของมุลินท์ สุดเจริญ (2552 : 112) ที่ศึกษาอุดมการณ์เกี่ยวกับแรงงานต่างด้าวในการรายงานข่าวหนังสือพิมพ์ ฯลฯ 2) การศึกษาอุดมการณ์เกี่ยวกับกลุ่มชายขอบในวาทกรรมที่แข่งขันกัน (Competing discourse) ได้แก่งานวิจัยเรื่อง Competing Discourse on Hilltribes: Media Representations of Ethnic Minorities in Thailand ที่ศึกษาอุดมการณ์เกี่ยวกับชาวเขาในหนังสือพิมพ์รายวันและในรายการโทรทัศน์ทุ่งแสงตะวันของ กฤษดาวรรณ หงส์ลดารมภ์ (Hongladarom, 2000 : 120) 3) การศึกษาอุดมการณ์เกี่ยวกับกลุ่มชายขอบในวาทกรรมต่อต้าน(Resistance Discourse) หรือ วาทกรรมที่ผลิตโดยกลุ่มชายขอบเองเพื่อต่อต้านวาทกรรมหลักในสังคม ได้แก่ งานวิจัยที่ศึกษาการนำเสนออัตลักษณ์ของตนเองของกลุ่มเกย์ในวาทกรรมออนไลน์ของ ชีระ บุษบกแก้ว (2553 : 120)

3. อุดมการณ์ที่เกี่ยวกับประเด็นถกเถียงในสังคมหรือเหตุการณ์สำคัญ งานวิจัยที่พบทั้งหมดเป็นการศึกษาข้อมูลจากการรายงานข่าวในหนังสือพิมพ์ งานวิจัยในกลุ่มนี้มุ่งหาคำตอบว่า หนังสือพิมพ์รายวันภาษาไทยซึ่งกระจายไปสู่คนกลุ่มใหญ่ในสังคมนำเสนอชุดความคิดเกี่ยวกับประเด็นถกเถียงหรือเหตุการณ์สำคัญอย่างไร ทั้งนี้โดยมีสมมุติฐานว่าความคิดต่าง ๆ ที่สื่อโดยหนังสือพิมพ์มีอิทธิพลต่อคนในสังคมไม่มากนักน้อย งานวิจัยในกลุ่มนี้ ได้แก่ งานวิจัยที่ศึกษามุมมองในข่าววัดพระธรรมกายของ กาญจนา เจริญเกียรติบวร (2543 : 143) งานวิจัยที่ศึกษาอุดมการณ์เกี่ยวกับเขมรในรายงานข่าวเหตุการณ์เผาสถานทูตไทยของ ชนกพร พัวพัฒนกุล (2548 : 153) งานวิจัยที่การศึกษาการรายงานข่าวกรณีพิพาทปราสาทเขาพระวิหารของ นิติพงศ์ พิเชฐพันธ์ (2553 : 120) และงานวิจัยที่ศึกษาภาพแทนนักโทษประหารและการประหารชีวิตในการรายงานข่าวของธีรยุทธ สุริยะ (2554 : 277)

4. อุดมการณ์หรือภาพแทนที่นักการเมืองสื่อในวาทกรรมสาธารณะ งานวิจัยในกลุ่มนี้มุ่งศึกษาอุดมการณ์ที่นักการเมืองสื่อเพื่อสร้างความชอบธรรมให้แก่ฝ่ายตนหรือภาพด้านบวกของตนเองและด้านลบของฝ่ายตรงข้าม นักวาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ตะวันตกนำเสนองานวิจัยในประเด็นนี้ไว้เป็นจำนวนมาก ส่วนงานวิจัยในภาษาไทยยังมีไม่มากนัก ตัวอย่างเช่น งานของ จีรภัทร (Geerapatr. 2007 : 205) งานวิจัยทั้งสอง เรื่องศึกษาวาทกรรมความจนในรายการวิทยุนายกฯ ทักษิณคุยกับประชาชน และยังมีวิจัยของรัชนิยา กลิ่นน้ำหอม (2551 : 209) แม้จะไม่ใช่งานวาทกรรมวิพากษ์โดยตรง แต่มีหัวข้อที่นำเสนอการวิเคราะห์ผลทางอุดมการณ์ของ มโนอุปลักษณ์ที่นักการเมืองไทยใช้ในวาทกรรมการเมืองหลายประเภทนอกจากนี้ ยังมีงานวิจัยที่ทำในต่างประเทศเรื่อง Discursive strategies for political survival: a critical discourse analysis of Thai no confidence debates ของ กวณิช (Gadavanij. 2002 : 211) งานวิจัยเรื่องนี้ศึกษาข้อมูลการอภิปรายไม่ไว้วางใจในสภาไทยโดยใช้แนวคิดของแฟร์เคลาฟและแวนไดน์

ประเด็นวิจัยในงานกลุ่มที่สอง วาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ในกลุ่มนี้เป็นงานวิจัยที่มุ่งศึกษาวาทกรรมบางประเภทในฐานะสารทางอุดมการณ์ ผู้วิจัยมิได้เจาะจงวิเคราะห์อุดมการณ์ใดโดยเฉพาะ แต่สนใจอุดมการณ์ทุกชุดที่ปรากฏในวาทกรรมที่เลือกศึกษา เช่น ศึกษาแบบเรียนเพื่อตอบคำถามว่า แบบเรียนดังกล่าวสื่ออุดมการณ์ใดไปสู่เด็กบ้าง มีเรื่องความสัมพันธ์เชิงอำนาจลักษณะใดแฝงอยู่ ตัวอย่างงานวิจัยได้แก่ การศึกษานิทานภาพสำหรับ

เด็ก ของสรณี วงศ์เบ็ญสัจจ์และคณะ (2549 : 224) งานวิจัยเรื่องแบบเรียนวิชาภาษาไทย
ชั้นประถมศึกษา ของ วิสันต์ สุขวิสิทธิ์ (2554 : 420) นอกจากนี้ยังมีงานที่อยู่ในระหว่าง
ดำเนินการวิจัย เช่น งานที่ศึกษาคำพยากรณ์ดวงชะตา ของ ชนกพร พัวพัฒนกุล แบบเรียน
วิชาสังคมศึกษา ของ ณัฐพร พานโพธิ์ทอง หนังสือแนะนำการดำเนินชีวิต ของศิริพร รักดีผาสุก
หนังสือในโอกาสวันเด็กแห่งชาติ ของอุมาวัลย์ ชีช้าง ฯลฯ จะเห็นได้ว่า วากรรมที่งานวิจัย
ในภาษาไทยเลือกศึกษานั้นเป็นประเภทที่วาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์เห็นว่า เป็นสารทาง
อุดมการณ์ที่มีความสำคัญหรือมีผลต่อสังคมในวงกว้าง เช่น แบบเรียนซึ่งเป็นวาทกรรมที่
นักเรียนทั่วประเทศในระบบการศึกษาของรัฐต้องใช้ เนื้อหาในแบบเรียนได้รับการยอมรับว่า
ถูกต้องเหมาะสมเพราะผลิตโดยนักวิชาการหรือผู้รู้ นอกจากนี้ยังมีหน่วยงานของรัฐรับรองด้วย
ดังนั้นความคิด ทศนคติ หรือค่านิยมที่สื่อในแบบเรียนจึงน่าจะมีผลต่อผู้รับสารไม่มากนัก
ส่วนคำพยากรณ์และหนังสือแนะนำการดำเนินชีวิตหรือที่เรียกว่าหนังสือ How-to เป็น
วาทกรรมที่ได้รับความนิยมจากคนในสังคมอย่างมากเห็นได้จากยอดขายที่สูงกว่าหนังสือ
ประเภทอื่นๆหลายประเภท นอกจากนี้คนไทยบางส่วนยังใช้วาทกรรมทั้งสองเป็นแนวทาง
ในการตัดสินใจหรือการดำเนินชีวิตด้วย ดังกล่าวแล้วงานวิจัยในกลุ่มนี้มิได้เจาะจงศึกษา
อุดมการณ์ชุดใดชุดหนึ่งโดยเฉพาะ แต่จะพิจารณาอุดมการณ์ทุกชุดที่วาทกรรมประกอบสร้าง
และสื่อสู่สังคม

แนวทางในการวิเคราะห์ : งานวิจัยด้านวาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์เป็นการ
ศึกษาเชิงคุณภาพเป็นหลัก และอาจใช้การวิเคราะห์เชิงปริมาณมาเสริม ผู้เขียนพบว่า งานใน
ภาษาไทยส่วนใหญ่จะใช้การวิจัยเชิงคุณภาพเท่านั้น กล่าวคือจะเน้นการวิเคราะห์ภาษาใน
แง่มุมต่าง ๆ อย่างถี่ถ้วนเพื่อให้เห็นความคิดที่แฝงอยู่ แต่ไม่พิจารณาความถี่ในการปรากฏ
ของรูปภาษา มีงานวิจัยส่วนน้อยที่ใช้การวิเคราะห์เชิงปริมาณร่วมด้วยเพื่อเสริมให้ผลการ
วิจัยชัดเจนยิ่งขึ้น เช่น งานของเพ็ญภา คล้ายสิงโต (2553 : 295) ที่มีการนับความถี่รูปแบบ
โครงสร้างพาดหัวข่าวที่ปรากฏ หรืองานของนิติพงศ์ พิเชฐพันธุ์ (2553 : 120) ที่มีการนับ
ความถี่การใช้รูปภาษาบางชนิด แนวทางการวิเคราะห์ที่งานวิจัยในภาษาไทยส่วนใหญ่นำมาใช้
ก็คือ กรอบมิติทั้งสามของวาทกรรมของแฟร์เคลาฟี่ ดังกล่าวแล้วว่า แนวทางวาทกรรม
วิเคราะห์เชิงวิพากษ์ของแฟร์เคลาฟี่จัดว่าเป็นแนวทางที่เน้นการวิเคราะห์ตัวบท ดังนั้นงาน
วิจัยที่ใช้แนวทางนี้จึงให้ความสำคัญแก่การวิเคราะห์ภาษาระดับต่างๆในตัวบทและสหบท
งานวิจัยส่วนใหญ่ในภาษาไทยก็เป็นไปในแนวทางนี้ กล่าวคือจะพิจารณากลวิธีทางภาษา
ตั้งแต่การเลือกใช้คำศัพท์ วลี โครงสร้างประโยค ความหมายแบบต่าง ๆ ไปจนถึงสหบท

นอกจากจะเน้นตัวบทแล้ว กรอบมิติทั้งสามของแฟร์เคลาร์ยังเน้นให้มีการวิเคราะห์วิถีปฏิบัติทางวาทกรรมและวิถีปฏิบัติทางสังคมวัฒนธรรมด้วย งานวิจัยในภาษาไทยบางเรื่องจะพิจารณาวิถีปฏิบัติทั้งสองตามที่แฟร์เคลาร์เน้น แต่บางเรื่องจะกล่าวถึงบริบทโดยภาพรวมแต่ละเรื่องให้น้ำหนักแก่การพิจารณาบริบทมากน้อยแตกต่างกันไปเห็นได้ว่าแม้งานวาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ในภาษาไทยจะครอบคลุมหัวข้อหลากหลายไม่ว่าจะเป็นเรื่อง เพศสภาพ คนชายขอบ การเมือง ประเด็นขัดแย้งในสังคม แต่ในแต่ละหัวข้อก็ยังมียงานวิจัยอยู่จำนวนน้อย ดังนั้นจึงยังมีข้อมูลและประเด็นที่รอการศึกษาวิจัยอยู่อีกมากมาย

แนวโน้มการศึกษาวิจัยด้านวาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ : ผู้เขียนสามารถสรุปแนวโน้มงานวิจัยด้านนี้ที่ยังไม่มีการศึกษาในปัจจุบันและควรจะได้รับการศึกษาในอนาคตสรุปได้ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. ควรศึกษาข้อมูลประเภทการปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ทั้งการสนทนาในบริบทสถาบัน (Institutional Context) และการสนทนาในชีวิตประจำวัน เนื่องจากงานวิจัยเกี่ยวกับการปฏิสัมพันธ์ในบริบทสถาบันในภาษาไทยที่มีอยู่ เช่น การสนทนาระหว่างบุคลากรทางการแพทย์กับผู้ป่วย การถาม-ตอบในการพิจารณาคดีในศาล ฯลฯ จะเป็นงานด้านวัจนปฏิบัติศาสตร์ ผู้วิจัยจึงมิได้ศึกษาประเด็นเกี่ยวกับการควบคุมหรือความสัมพันธ์เชิงอำนาจ อย่างไรก็ตามงานวิจัยเหล่านี้ได้แสดงให้เห็นว่ามีปัญหาในการปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้เชี่ยวชาญ (ตัวแทนสถาบัน) กับบุคคลทั่วไปเกิดขึ้นหลายอย่าง ผู้เขียนพบว่าปัญหาเหล่านี้บางส่วนมาจากการควบคุมการสนทนาของฝ่ายที่มีอำนาจมากกว่า เช่น แพทย์แสดงท่าทีที่ไม่ใส่ใจข้อมูลที่ผู้ป่วยนำเสนอ แพทย์ไม่ตอบคำถามหรืออธิบายเมื่อผู้ป่วยขอข้อมูลหรือไม่เข้าใจ และบางครั้งแสดงท่าทีรำคาญผู้ป่วย หนายัดบทไม่ให้พยานอธิบายเหตุผล ฯลฯ การปฏิสัมพันธ์ในลักษณะดังกล่าวอาจทำให้ฝ่ายที่ถูกควบคุมต้องเสียประโยชน์ หากศึกษาข้อมูลกลุ่มนี้จากมุมมองวาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์จะทำให้เห็นปัญหาที่เกิดจากการใช้อำนาจและความไม่เท่าเทียมกันชัดเจนขึ้น ส่วนการสนทนาในชีวิตประจำวันก็มีผู้ศึกษาไว้ในด้าน วัจนปฏิบัติศาสตร์และสนทนาวิเคราะห์ ยังไม่มีการศึกษาความคิดชุดต่างๆที่สื่อในการสนทนาของคนในสังคม แต่แม้ว่าข้อมูลการปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลจะมีได้สื่อไปสู่ผู้รับสารจำนวนมากเช่นเดียวกับวาทกรรมสาธารณะ แต่ก็น่าสนใจในแง่ที่สะท้อนความคิด ค่านิยม และทัศนคติของคนในสังคมวัฒนธรรมนั้นๆ ดังที่เห็นได้จากงานวิจัยของนักวิชาการตะวันตก จึงเป็นข้อมูลอีกกลุ่มหนึ่งที่ไม่ควรมองข้ามไป

2. ควรศึกษาวาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ด้านภาษาของนักการเมืองเพราะมีข้อมูลหลายประเภทที่น่าสนใจศึกษา เช่น ข้อมูลจากการปราศรัยหาเสียง การให้สัมภาษณ์แก่สื่อมวลชน การอภิปรายในสภา การแถลงข่าวโต้ตอบกัน รายการประเพณีนักการเมืองคุยกับประชาชน แผ่นพับและแผ่นป้ายหาเสียง เป็นต้น

3. ควรศึกษาประเด็นเกี่ยวกับกลุ่มชายขอบ เพราะงานวิจัยที่มีอยู่เป็นการศึกษาอุดมการณ์เกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์อื่นหรือชนกลุ่มน้อยที่ปรากฏในสื่อ ส่วนกลุ่มชายขอบอื่นๆ ที่นักมานุษยวิทยากล่าวถึง เช่น คนชรา เด็กเร่ร่อน คนพิการ คนชนบท ฯลฯ ยังไม่มีการศึกษาตามแนววาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์เลย

4. ควรศึกษาประเด็นเกี่ยวกับความเหลื่อมล้ำหรืออคติเกี่ยวกับเพศและข้อมูลกลุ่มอื่น ๆ นอกเหนือจากที่ปรากฏในวาทกรรมโฆษณา เพราะจากการศึกษาพบว่างานวิจัยด้านวาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ในภาษาไทยส่วนใหญ่มุ่งศึกษาเกี่ยวกับเพศสภาพในประเด็นการประกอบสร้างความเป็นหญิงและความเป็นชายในวาทกรรมโฆษณาเพื่อประโยชน์ของผู้ขายสินค้า และวาทกรรมโฆษณากับบริโภคนิยม เพื่อเผยให้เห็นการครอบงำที่ให้ประโยชน์แก่คนบางกลุ่ม

ปัญหาที่อาจเกิดขึ้นจากการประยุกต์ใช้แนวคิดวาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์กับงานวิจัยทางภาษาไทย : จากการศึกษาคพบว่า ลักษณะการวิเคราะห์ในงานวาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์มีมิติส่วนที่เป็นการตีความ จึงอาจจะเป็นไปได้ที่ผู้วิเคราะห์แต่ละคนจะตีความข้อมูลชุดเดียวกันต่างกัน เพราะงานวิจัยด้านนี้มีส่วนที่เป็นการตีความและการอธิบายประกอบอยู่ หากผู้วิเคราะห์แต่ละคนมีข้อมูลเกี่ยวกับบริบทไม่เท่ากัน ก็เป็นไปได้ว่าอาจตีความวาทกรรมและอธิบายแตกต่างกันไป ซึ่งปัญหานี้ แฟร์คลาฟฟ์และวอดัก (Fairclough and Wodak. 1997 : 127) ได้ให้แนวทางแก้ปัญหาไว้ว่า ผู้วิเคราะห์จะต้องวิเคราะห์ด้วยอย่างละเอียดและเป็นระบบ รวมทั้งพิจารณาบริบทให้ครบถ้วนมากที่สุดเท่าที่จะทำได้ หากผู้วิเคราะห์แต่ละคนยึดแนวทางนี้ ก็อาจจะช่วยจำกัดการตีความที่เป็นไปได้หลายทางให้ลดลง และช่วยนำไปสู่การตีความที่น่าจะเป็นมากที่สุด นอกจากนี้ บลอมมาร์ท (Blommaert. 2005 : 201) ยังได้กล่าวถึงปัญหาที่อาจเกิดขึ้นจากการประยุกต์ใช้แนวคิดวาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ในงานวิจัย สรุปได้ว่า วาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์โดยเฉพาะอย่างยิ่งแนวทางของ แฟร์คลาฟฟ์จะเน้นที่การวิเคราะห์ด้วยทฤษฎีโดยใช้แนวคิดและวิธีการทางภาษาศาสตร์ โดยเฉพาะไวยากรณ์ระบบและหน้าที่ บลอมมาร์ทมองว่าแนวทางนี้มีข้อจำกัดเนื่องจากการวิเคราะห์จะเน้นไปที่ตัวบท ส่วนบริบทก่อนและหลังการเกิดตัวบทมักจะถูกละเลย เขาเสนอว่า

ผู้วิเคราะห์ต้องพิจารณาทั้งภายในภาษา คือ ตัวบท และภายนอกภาษา คือ สังคมด้วย เพราะทั้งสองส่วนไม่อาจแยกกันได้ออกจากนี้วิธีวิเคราะห์ก็ไม่ควรจำกัดอยู่ที่การใช้ไวยากรณ์ระบบและหน้าที่เพียงอย่างเดียว

ผู้เขียนเห็นด้วยกับบลอมมาร์ทในประเด็นที่ว่า เมื่อนวาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์มุ่งศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างวาทกรรมกับสังคม บริบทสังคมวัฒนธรรมก็ย่อมเป็นสิ่งที่ผู้วิเคราะห์มีอาจละเลยได้ อย่างไรก็ตาม ผู้เขียนไม่ค่อยเห็นด้วยกับส่วนที่วิพากษ์แนวทางของแฟร์เคลาฟ เพราะถึงแม้แฟร์เคลาฟจะให้น้ำหนักแก่การวิเคราะห์ตัวบทด้วยวิธีการทางภาษาศาสตร์ แต่เขาเน้นให้วิเคราะห์บริบทด้วย ทั้งกระบวนการผลิต/กระจายตัวบทและกระบวนการรับ/ตีความตัวบท รวมถึงวิถีปฏิบัติทางสังคมวัฒนธรรม ผู้เขียนจึงไม่เห็นว่าการแนวทางของแฟร์เคลาฟจะมีข้อจำกัดดังกล่าว และเป็นไปได้ว่างานวาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ของนักภาษาศาสตร์บางส่วนจะให้น้ำหนักแก่การวิเคราะห์บริบทน้อย บางเรื่องกล่าวไว้เพียงในบทนำหรือบทสรุปเท่านั้น ทำให้มีผู้วิจารณ์ว่างานวาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ในปัจจุบันยังมีข้อจำกัดดังกล่าว

นอกจากเรื่องการตีความตัวบทแล้ว ยังพบว่างานวิจัยด้านวาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์มักขาดการวิเคราะห์เชิงประวัติ กล่าวคือ มักมิได้พิจารณาประวัติความเป็นมาของเรื่องที่ศึกษาวิจัย บลอมมาร์ทมองว่า ประเด็นนี้เป็นข้อจำกัดที่สำคัญอีกข้อหนึ่ง เนื่องจากโครงสร้างทางสังคม ความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ความไม่เท่าเทียมกัน ฯลฯ ที่มีอยู่ในสังคมหนึ่งมิได้เกิดขึ้นเพียงชั่วข้ามคืน แต่มีความเป็นมาที่ยาวนาน งานวาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ซึ่งศึกษาประเด็นเหล่านี้จึงควรมีการวิเคราะห์เชิงประวัติอย่างจริงจัง เพื่อให้เห็นที่มาที่ไปและสามารถอธิบายประเด็นที่ศึกษาได้ ผู้เขียนเห็นว่านักวาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์แต่ท่านอาจมีมุมมองต่างกันไปในประเด็นที่ว่า การวิเคราะห์เชิงประวัติจะต้องมองย้อนกลับไปไกลเพียงใด หรือต้องมีความละเอียดเพียงใด ในงานวาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์บางเรื่อง ผู้วิเคราะห์ได้ชี้ให้เห็นว่าการวิเคราะห์สหบทแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างวาทกรรมที่ศึกษากับสิ่งที่เกิดขึ้นก่อนหน้านี้ได้เป็นอย่างดี บางเรื่องระบุว่าได้นำบริบทด้านประวัติความเป็นมา (Historical Context) มาช่วยในการวิเคราะห์ตีความตัวบท แต่ในมุมมองของบลอมมาร์ท การวิเคราะห์ดังกล่าวยังถือว่าไม่เพียงพอสำหรับการวิเคราะห์เชิงประวัติในงานวาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์

จากการศึกษายังพบปัญหาอีกประการหนึ่งว่างานวาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ส่วนใหญ่รวมถึงงานของผู้นำศาสตร์นี้ด้วยมักจำกัดอยู่เฉพาะการศึกษาวาทกรรมในสังคมประเทศโลกที่หนึ่ง นอกจากนี้ ทฤษฎีทางสังคมที่มักนำมาอ้างอิงก็เป็นทฤษฎีที่ถูกเสนอโดยนักวิชาการ

ชาวตะวันตก เช่น ฟูโกต์ (Foucault) เป็นต้น ซึ่งสามารถอธิบายสิ่งที่เกิดขึ้นในสังคมประเทศโลกที่หนึ่งได้เป็นอย่างดี แต่ในทางกลับการก็มีอาจอธิบายสิ่งที่เกิดขึ้นในส่วนอื่นๆ ของโลกได้ งานวาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ที่มีอยู่ในปัจจุบันจึงยังมีปัญหาเรื่องข้อจำกัดในประเด็นพื้นที่ที่ศึกษาด้วย ปัญหานี้ทำให้ผู้ทำงานด้านวาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์เห็นว่าพวกเขายังต้องการงานวาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ที่ศึกษาวาทกรรมในสังคมอื่นๆ นอกเหนือไปจากสังคมตะวันตก

จากการประยุกต์ใช้แนวคิดวาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ในงานวิจัยทางภาษาไทยที่ผู้เขียนนำเสนอ ผู้อ่านคงได้เห็นว่างานวิจัยวาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ในภาษาไทยยังมีไม่มากนัก และยังมีวาทกรรมอีกมากมายรอบตัวเราที่แฝงความคิดในทางมิชอบรอให้นักวาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์นำความรู้ด้านภาษามาวิเคราะห์เพื่อตีแผ่ให้เห็นความไม่ถูกต้องเหล่านั้น

บทสรุป

วาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ (CDA) เป็นการวิเคราะห์วาทกรรมเพื่อมองหาความสัมพันธ์เชิงอำนาจซึ่งส่งผลต่อภาษาที่ปรากฏและบทบาทของวาทกรรมในการผลิตซ้ำ รวมถึงการท้าทายการครอบงำ คำสำคัญที่มักกล่าวถึงในวาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ เช่น อำนาจ (Power) การครอบงำ (Dominance) อุดมการณ์ (Ideology) ความไม่เท่าเทียมกัน (Hegemony) ชนชั้นทางสังคม (Class) เพศภาพหรือเพศภาวะ (Gender) เชื้อชาติ (Race) การแบ่งแยก (Discrimination) ผลประโยชน์ (Interests) การผลิตซ้ำ (Reproduction) โครงสร้างทางสังคม (Social Structure) และการจัดระเบียบสังคม (Social Order) เป็นต้น โดยวาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์มีหลักการทำงานที่สำคัญสรุปได้ 8 ประการ ได้แก่

1. วาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ สนใจปัญหาสังคม ไม่ได้สนใจเฉพาะเรื่องตัวภาษาหรือการใช้ภาษาเท่านั้น แต่ยังสนใจการแสดงให้เห็นถึงปัญหาสังคม ความเหลื่อมล้ำที่ซ่อนอยู่ภายใต้ความสัมพันธ์เชิงอำนาจ

2. ความสัมพันธ์เชิงอำนาจมีลักษณะที่เป็นปฏิบัติการทางวาทกรรม (Discursive practice) มีการแสดงออกและต่อรองผ่านทางวาทกรรมต่างๆ

3. วาทกรรมกำหนดสร้างสังคมและวัฒนธรรม (Discourse constitutes society and culture) การใช้ภาษามีส่วนสำคัญในการสร้างหรือเปลี่ยนแปลงสังคมวัฒนธรรม ตลอดจนความสัมพันธ์เชิงอำนาจ

4. อุดมการณ์ (Ideology) ถูกสร้างขึ้นผ่านทางวาทกรรม การจะเข้าใจในอุดมการณ์ ไม่ใช่เพียงแค่วิเคราะห์ตัวบทแต่ต้องเข้าใจถึงวิธีที่ตัวบทถูกตีความและรับรู้ ตลอดจนผลกระทบต่อสังคม

5. การจะเข้าใจวาทกรรมก็ต้องเข้าใจถึงความเป็นมาของปริบทที่เกี่ยวข้อง (Discourse is History)

6. ความเชื่อมโยงระหว่างตัวบทและสังคมเป็นสิ่งที่ประสานกลมกลืน (Mediated) กัน วาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ จึงเป็นการหาความสัมพันธ์ระหว่างโครงสร้างและกระบวนการทางสังคมวัฒนธรรมกับลักษณะของตัวบทที่เกี่ยวข้อง

7. วาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ เป็นเรื่องของการตีความและการอธิบาย มีลักษณะเปิดและเป็นพลวัตร สามารถมีมุมมองใหม่หรือตีความใหม่เมื่อมีข้อมูลใหม่มาประกอบได้

8. วาทกรรมเป็นรูปแบบหนึ่งของการกระทำทางสังคม (A form of Social Action) จุดมุ่งหมายของวาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ ก็เพื่อชี้ให้เห็นถึงความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ซ่อนเร้นอยู่ และนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงวิถีปฏิบัติที่เป็นอยู่

จากลักษณะการทำงานของวาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ ทำให้เห็นว่ามีมุมมองต่างจากการวิเคราะห์วาทกรรมทั่ว ๆ ไป โดยวาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์มองการรับรู้ทางสังคม (Social Cognition) ซึ่งเป็นสิ่งที่รับรู้ร่วมกันของคนในสังคมว่าควรมีแบบแผนการดำเนินชีวิตเป็นอย่างไร การรับรู้ทางสังคมเป็นตัวเชื่อมระหว่างวาทกรรม (Discours) และการครอบงำ (Dominance) เพราะการรับรู้ทางสังคมคือตัวอธิบายว่าทำไมชนกลุ่มหนึ่งยอมรับการครอบงำจากชนอีกกลุ่มได้ ทำไมวาทกรรมลักษณะที่พบจึงเกิดขึ้นได้ จากข้อสรุปข้างต้น สามารถกล่าวได้ว่าการศึกษาทางวาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์เป็นการมองวาทกรรม (Discourse) เพื่อหาโครงสร้างของข้อความหรือถ้อยคำที่ปรากฏว่ากลุ่มชนที่มีอำนาจนั้นแสดงถึงอำนาจนั้นอย่างไร สร้างอิทธิพลครอบงำอย่างไร กลยุทธ์ที่ใช้เป็นอย่างไร การวิเคราะห์จึงมีสองส่วน คือส่วนของการสร้างและส่วนของการรับรู้หรือผลที่เกิดขึ้น ในมุมมองการสร้างมองจากระดับใหญ่ว่าคนที่มีอำนาจเหนือกว่ามักเป็นผู้กำหนดปริบท กำหนดวาทกรรม เช่น หมอเป็นผู้กำหนดวันตรวจ อาจารย์เป็นผู้กำหนดวันเวลาให้คำปรึกษา เป็นต้น วาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ จึงมองหาจุดนี้ว่ามีการกำหนดหรือกีดกันกลุ่มใดออกหรือไม่ เช่น ผู้หญิง หรือชนกลุ่มน้อย เป็นต้น การถูกกีดกันทำให้เสียงหรือความคิดเห็นของชนกลุ่มนี้ขาดหายไป และการถูกกีดกันอาจรวมถึงการไม่มีโอกาสเข้ามามีส่วนรับรู้ด้วยก็ได้ ซึ่งคนที่มีอำนาจด้อยกว่ามักไม่มีบทบาท เมื่อมองจากระดับย่อย ก็จะเป็นอีกส่วนที่จะพบการแสดงการครอบงำ

ปรากฏอยู่ ตั้งแต่ในเรื่องของการเลือกใช้คำ วลี โครงสร้างประโยค คำบ่งชี้ต่างๆ น้ำเสียง เป็นต้น แม้ผู้พูดจะตั้งใจหรือไม่ก็ตาม สิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งที่เราสามารถสังเกตเห็นได้ และก็ต้องดูต่อว่าสิ่งที่พบนั้นเป็นลักษณะร่วม (Generalization) ของวาทกรรมระหว่างกลุ่มชนหรือไม่ อำนาจจึงเป็นเรื่องของการควบคุม การควบคุมวาทกรรมสาธารณะ (Control of Public Discourse) แบบที่กล่าวมา ตลอดจนถึงการควบคุมความคิด (Mind Control) เพราะผู้รับวาทกรรมมีแนวโน้มที่จะยอมรับในความเชื่อ ความรู้ ความคิดเห็นที่แฝงในวาทกรรมของผู้ที่สังคมยอมรับให้มีอำนาจหน้าที่ในเรื่องนั้น นอกจากส่วนของปริบทแล้ว ส่วนของวาทกรรมเองก็มีลักษณะที่มีการใช้วาทะนำเสนอข้อมูล ข้อโต้แย้งต่างๆ ข้อชักจูงใจและโน้มน้าวภายในวาทกรรมเพื่อให้เกิดการยอมรับในความคิดเห็นที่กำหนดด้วยการผสมผสานระหว่างปริบทและโครงสร้างวาทกรรมเหล่านี้ทำหน้าที่เรียกว่า ปฏิบัติการทาง วาทกรรม (Discursive practice)

แนววิธีการวิเคราะห์ของวาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์เป็นสิ่งที่ยังไม่มีรูปแบบวิธีการชัดเจน การวิเคราะห์บทสนทนา ก็จะแตกต่างจากการวิเคราะห์ข่าวในหน้าหนังสือพิมพ์ แต่ก็มีจุดสนใจร่วมกันเพราะสนใจนำเสนอความคิดโดยรวมเพื่อวิพากษ์สิ่งที่ซ่อนเร้นอยู่ในวาทกรรมความสัมพันธ์ระหว่างภาษา อำนาจ อุดมการณ์ แต่ในวิธีการวิเคราะห์นั้นไม่ได้มีขั้นตอนเป็นระบบระเบียบชัดเจนแบบการวิเคราะห์ภาษาศาสตร์แบบอื่น ๆ เพราะสิ่งที่วาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ต้องการจะเปิดเผยนั้น โดยสาระหลักเป็นสิ่งที่ซ่อนเร้นและคนทั่วไปไม่ตระหนักถึง จึงตอบไม่ได้ว่าขั้นตอน หนึ่ง สอง สามเป็นอย่างไร ไม่สามารถบอกได้ว่าถ้าใช้รูปแบบนี้แล้วจะสรุปได้ว่าหมายถึงแบบนี้ตลอดไป แต่ก็สามารถใช้ความรู้ทางภาษาศาสตร์ที่เกี่ยวข้องวิเคราะห์ข้อมูลในระดับต่าง ๆ เช่น การใช้คำในปริบทสถานการณ์ ความหมายซึ่งบ่งเป็นนัย (Implicature), มูลบท (presupposition), เฟรมหรือกรอบความหมาย (frame), อุปลักษณ์, ต้นแบบ (prototype) เป็นต้น กล่าวโดยสรุปงานวิจัยด้านวาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์เป็นงานที่สนใจประเด็นต่างๆ ต่อไปนี้

1. ความไม่เท่าเทียมทางเพศ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นงานของกลุ่มสตรีศึกษา (Feminist) ที่ศึกษาความไม่เท่าเทียมของสตรีในสังคม

2. วาทกรรมผ่านสื่อเป็นการศึกษาวาทกรรมที่แฝงไว้ในข่าวที่นำเสนอผ่านสื่อข่าวไม่ใช่การรายงานความจริง แต่เป็นการสร้างขึ้นด้วยแรงผลักดันจากการเมือง เศรษฐกิจ วัฒนธรรม เรื่องที่ศึกษาเป็นได้หลากหลาย เช่น ความรุนแรง การเหยียดเชื้อชาติ เพศ ฯลฯ ที่ปรากฏทั้งในเนื้อหาข่าว ในการเสนอรูปภาพ วิธีการศึกษาเป็นได้ตั้งแต่การวิเคราะห์คำที่เลือกใช้ การแยก

ความต่างระหว่างเขาและเรา การจัดรูปประโยค การแสดงทัศนภาวะ วัจนกรรม เป็นต้น

3. วากรรมการเมือง เพราะเป็นวากรรมที่มีบทบาทโดยตรงต่อการครอบงำและอำนาจ จึงไม่ใช่เรื่องแปลกที่งานวาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์จะสนใจศึกษาวาทกรรมการเมือง

4. ชนกลุ่มน้อย ชตินิยม เป็นการศึกษาการเหยียดเชื้อชาติที่ปรากฏในสื่อต่างๆ เช่น สื่อสารมวลชน วรรณกรรม ภาพยนตร์ เป็นต้น

ผู้เขียนหวังว่าจากแนวคิดเรื่องวาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ที่นำเสนอข้างต้นจะเป็นแนวทางที่ดีในการประยุกต์ใช้วาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ในการวิจัยทางภาษาไทย เพราะจากแนวคิดและตัวอย่างงานวิจัยที่ผู้เขียนยกมานี้แสดงให้เห็นว่า วาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์สามารถนำไปประยุกต์ใช้กับงานวิจัยทางภาษาไทยได้ในทุก ๆ สื่อ เนื่องจากแนวการวิพากษ์นี้อาศัยตัวบทในฐานะสื่อซึ่งมีความเป็นพลวัตและสามารถสะท้อนความเปลี่ยนแปลงในสังคมได้เป็นอย่างดี เพราะสื่อคือเหตุการณ์สื่อสารซึ่งถูกจัดวางในบริบทใหม่ เพื่อให้เป็นภาพสะท้อนความคิด ความเชื่อ หรืออุดมการณ์บางอย่างตามเจตนาซึ่งกำหนดขึ้นใหม่ สื่อและภาษาที่ถูกจัดวางใหม่กลายเป็นเหตุการณ์สื่อสารอีกชุดหนึ่ง ซึ่งอาจนำไปสู่ชุดอื่นๆ ได้อีก เกิดเป็นห่วงโซ่วาทกรรม (Discourse Chain) แต่ละห่วง แต่ละบท แต่ละสื่อ มีอุดมการณ์และเจตนาบางอย่างแฝงอยู่อย่างซ่อนเร้น แต่ละรูปแบบแฝง นัยยะความคิด ความเชื่อ และสถาปนาต่อกำหนดอุดมการณ์บางอย่างให้เป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ หรือเป็นสิ่งที่ป็นธรรมดาธรรมชาติที่สมาชิกในสังคมจะต้องยอมรับอย่างไม่มีข้อกังขา ปฏิบัติการทั้งหลายเหล่านี้เกิดขึ้นได้ก็ด้วยการใช้วัจนภาษาและอวัจนภาษาบนแต่งตัวบทหรือสื่อให้ไปบั่นแต่งสังคมอีกต่อหนึ่ง หากบริบทสังคมเปลี่ยนแปลง ความสัมพันธ์และความสำคัญในสังคมเปลี่ยนแปลง ภาษาที่ถูกใช้ก็จะเปลี่ยนแปลงไปด้วย เราจึงสามารถเห็นภาพสะท้อนของสังคมที่เปลี่ยนแปลงและถูกกำหนดควบคุมได้ผ่านตัวภาษาและการจะทราบการเปลี่ยนแปลงเหล่านั้นก็ผ่านการวิจัยทางด้านภาษาโดยนักวิชาการทางด้านภาษานั้นเอง

บรรณานุกรม

- กฤษฎาภรณ์ หงส์ลดาภรณ์. (2543). **ปริจเฉทเกี่ยวกับชนกลุ่มน้อยในประเทศไทย : การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับอุดมการณ์** : รายงานผลการวิจัย. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- กฤษฎาภรณ์ หงส์ลดาภรณ์ และโสรัจจ์ หงส์ลดาภรณ์. (2549). "วาทกรรมภาคใต้และความรุนแรง ในสังคมไทย," ใน กฤษฎาภรณ์ หงส์ลดาภรณ์ และจันทิมา อีี่ยมานนท์ (บรรณาธิการ), **มองสังคมผ่านวาทกรรม**, (หน้า 112). กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- กาญจนา เจริญเกียรติบวร. (2543). **ความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับมุมมองในข่าว วัดพระธรรมกาย ที่นำเสนอในหนังสือพิมพ์ไทย**. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร์ดุขฎีบัณฑิต. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- จันทิมา อีี่ยมานนท์. (2549). **วาทกรรมเกี่ยวกับผู้ติดเชื้อเอดส์ในสังคมไทยตามแนวปฏิพันธวิเคราะห์**. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร์ดุขฎีบัณฑิต. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ชนกพร พัวพัฒนกุล. (2548). **อุดมทรรศน์เกี่ยวกับ "เขมร" ในปริจเฉทหนังสือพิมพ์ไทย : กรณีเหตุจลาจลเผาสถานทูตไทยในกัมพูชา พ. ศ. 2546**. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร์มหาบัณฑิต. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ชนกพร อังสุวิริยะ. (2551). **"ความเป็นหญิง" ในนิตยสารสตรีสาร (พ.ศ. 2491-2539) : การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับอุดมการณ์**. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร์ดุขฎีบัณฑิต. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร. (2543). **วาทกรรมการพัฒนา : อำนาจ ความรู้ ความจริง เอกลักษณะและความเป็นอื่น**. กรุงเทพฯ : วิชาษา.
- ณัฐพร พานโพธิ์ทอง. (2556). **วาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ ตามแนวภาษาศาสตร์ : แนวคิดและการนำมาศึกษาวาทกรรมในภาษาไทย**. กรุงเทพฯ : โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ธีระ บุษบกแก้ว. (2553). **กลวิธีทางภาษากับการนำเสนออัตลักษณ์ของตนเองโดยกลุ่ม "เกย์ออนไลน์"**. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร์มหาบัณฑิต. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- ธีรยุทธ สุริยะ. (2554). **ความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับภาพตัวแทนของโทษประหารและการประหารชีวิตในหนังสือพิมพ์รายวันไทย**. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- นิติพงศ์ พิเชฐพันธ์. (2553). **วาทกรรมเหตุการณ์พิพาทเขาพระวิหาร พ.ศ. 2551 จากหนังสือพิมพ์รายวันไทย : การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับอุดมการณ์**. วิทยานิพนธ์ อักษรศาสตรมหาบัณฑิต. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เพ็ญภา คล้ายสิงห์โต. (2553). **อุดมการณ์ทางเพศสภาพในพาดหัวข่าวอาชกรรมไทย : การวิเคราะห์วาทกรรมเชิงวิพากษ์**. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- มุลินทร์ สุตเจริญ. (2552). **มโนอุปลักษณ์เกี่ยวกับแรงงานต่างด้าวในหนังสือพิมพ์รายวันไทย**. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- รัชนิษฐ์ พงศ์อุดม. (2548). **ความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับค่านิยมเกี่ยวกับความงาม : การศึกษา วาทกรรมโฆษณาเครื่องสำอางในภาษาไทย**. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- รัชนิษฐ์ กลิ่นน้ำหอม. (2551). **อุปลักษณ์ที่นักการเมืองใช้ : การศึกษาตามแนววรรณศาสตร์ปริชานและวงวนปฏิบัติศาสตร์**. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วิโรจน์ อรุณมานะกุล. (2547). "ภาษา อำนาจ และการเมือง," ใน เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง และ อมรประสิทธิ์ รัฐสินธุ์ (บรรณาธิการ), **รู้ทันภาษา รู้ทันการเมือง**, (หน้า 1-45). กรุงเทพฯ : ขอคิดด้วยคน.
- วิโรจน์ อรุณมานะกุล. (2553). **เอกสารประกอบการสอน วิชาทฤษฎีภาษาศาสตร์**. กรุงเทพฯ : ภาควิชาภาษาศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วิสันต์ สุขวิสิทธิ์. (2554). **ความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับอุดมการณ์ในหนังสือเรียนรายวิชาภาษาไทยตามหลักสูตรประถมศึกษา พ.ศ. 2503 - 2544**. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สรณี วงศ์เบ็ญสัจจ์ และคณะ. (2547). **หนังสือนิทานภาพสำหรับเด็กของไทยที่ได้รับรางวัล : การวิเคราะห์เชิงวรรณกรรมและวาทกรรม : รายงานการวิจัย**. เชียงใหม่ : คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

[illegible][illegible]